

14. PRILOG IZUČAVANJU SUDA ČASTI NA BEOGRADSKOM UNIVERZITETU

Momčilo Mitrović

Sažetak: Prikazana slika represije nad profesorima Beogradskog univerziteta u prvi mah izgledala je drastično, baš ovako kako je u radu opisano. Međutim, vrlo brzo posle 1945/1946. godine, mnogi od profesora bili su prećutno rehabilitovani, nađena su im radna mesta ili su vraćeni u proces nastave. To jedino nije bio slučaj sa profesorima koji su izašli iz zemlje i trajno ostali van domašaja represije koju su njihove kolege morali na Beogradskom univerzitetu da istrpe. Rad je pisan na osnovu dokumentacije koja je dugo vremena bila recenčna i čuva se u Arhivu Srbije Železnik.

Gljučne riječi: Beogradski univerzitet, represija, prećutna rehabilitacija

Obnova Beogradskog univerziteta prema zamisli nove vlasti išla je u dva smera: kao obnova materijalne osnove Univerziteta u najširem smislu reči i kao „obnova njegovih duhovnih vrednosti“. Pod ovim drugim podrazumevano je „razbijanje fašističkih lanaca kojima su okupator i izdajnici okovali, ali nisu ugušili Beogradski Univerzitet“.¹ Konkretno je to značilo „likvidiranje svih fašističkih zaostataka“ u ustanovi i kod zaposlenog osoblja. Ukinute su i obesnažene uredbе, odluke, postavljenja i unapređenja iz vremena okupacije i formirana specifična institucija Suda časti za ocenu „moralnog prava“ daljeg rada nastavnika na Univerzitetu.

Sudovi časti su na Univerzitetu činili deo celokupne obnove univerzitetskih institucija. Radili su u okviru Komisije za obnovu Univerziteta i bili samo jedan segment „duhovne obnove“. Imali su svoju autonomnost, Pravilnik o radu uređen samo za potrebe Suda časti na Beogradskom univerzitetu, a potvrđen od Povereništva za prosvetu u decembru 1944. godine. Odluke Suda časti Beogradskog univerziteta potvrđivalo je Povereništvo, odnosno Ministarstvo pravde i, koliko smo mogli utvrditi, svi predlozi Suda o uklanjanju profesora i ostalih sa fakulteta su potvrđivani.

¹ Arhiv Srbije, (u daljem tekstu: AS), Komisija za obnovu B. U. – Saopštenje Komisije za obnovu Univerziteta, 19. 5. 1945. godine.

Sud časti je radio na osnovu Pravilnika o Sudu časti Beogradskog univerziteta. U njemu je rečeno da Sud ima 11 članova, koje bira opšti skup nastavnog i pomoćnog nastavnog osoblja. Imao je predsednika, dva potpredsednika i sekretara, a punovažne odluke donosio je sa najmanje sedam članova.

Cilj suđenja (čl. 5 Pravilnika) je bio da utvrdi koji nastavnici i njihovi pomoćnici „moraju biti uklonjeni sa Univerziteta ili kažnjeni s obzirom na dela kojima su se ogrešili prema svome narodu ili prema autonomiji, tradiciji i interesima Univerziteta“.

Sud je odluke donosio prema „svome slobodnom uverenju“ i na osnovu odgovarajućih pozitivnih propisa AVNOJ-a, ASNOS-a i duha „prava i pravde NOB, kao i na osnovu prakse i duha univerzitetske autonomije i tradicije“. Nadležnost Suda odnosila se na sve nastavnike i njihove pomoćnike koji su se zatekli na Univerzitetu 6.4.1941. godine. Suđeno je za dela „zločina i prestupa kojima su se nastavnici i njihovi pomoćnici ogrešili o svoj narod ili o autonomiju, tradiciju, interes, čast ili ugled Univerziteta“ (čl. 8 Pravilnika).

Prilikom izricanja kazni cenjeno je da li je delo izvršeno dobrovoljno ili ne, da li je moglo biti izbegnuto, koliko je okrivljeni star, kako se drži pred sudom i slično. Član 11 Pravilnika je predviđao kazne:

- a) udaljenje sa Univerziteta i predavanje sudskog materijala nadležnim sudovima van Univerziteta;
- b) udaljenje sa Univerziteta;
- c) ukor koji povlači sa sobom nenapredovanje u službi za vreme koje će Sud odrediti;
- d) opomena.

Postupak za pokretanje suđenja nastavnika mogle su inicirati razne institucije, ali i članovi nastavničkog kolegijuma. Sud je zatim određivao svoja tri člana, koji su proveravali navode i saslušavali „okrivljenog“.

Sud je mogao suditi i odsutnim licima, s tim da je predviđeno obnavljanje postupka pri povratku nastavnika u zemlju.

Pravilnik je, dalje predviđao postupak donošenja odluka, izuzeće sudija i slično. Protiv odluka Suda časti nije bilo pravnog leka, one su postajale „odmah pravosnažne i izvršne“.²

² AS, Komisija za obnovu Univerziteta, Sud časti (u daljem tekstu: AS, Sud časti), f. 1, nesređeno. PRAVILNIK O SUDU ČASTI BEOGRADSKOG UNIVERZITETA

I Sastav suda

Čl. 1. - Sud časti Beogradskog univerziteta ima 11 članova. Članove suda bira opšti skup nastavnog i pomoćnog nastavnog osoblja Univerziteta, a na predlog Komisije za obnovu Univerziteta.

Čl. 2. - Svaki član opšteg skupa Univerziteta može biti izabran za člana suda časti.

Čl. 3. - Sud časti se, po izboru, konstituiše i bira sebi predsednika, dva potpredsednika i sekretara.

Čl. 4. - Sud časti donosi punovažne odluke ako je prisutno najmanje 7 članova suda.

II Cilj, sredstva i nadležnost suda

Čl. 5. - Cilj suđenja suda časti je da utvrdi koji nastavnici i njihovi pomoćnici moraju biti uklonjeni sa Univerziteta ili kažnjeni s obzirom na dela kojima su se ogrešili prema svome narodu ili prema autonomiji, tradiciji i interesima Univerziteta, da bi se omogućilo kako pravilan razvoj Univerziteta, tako i razvoj samih tih nastavnika i njihovih pomoćnika.

Čl. 6. - Sud časti će po svome slobodnom uverenju ocenjivati i suditi u duhu odgovarajućih pozitivnih propisa AVNOJ-a i ASNOS-a, u duhu prava i pravde narodno-oslobodilačke borbe, kao i na osnovu prakse i duha univerzitetske autonomije i tradicije.

Čl. 7. - Sud časti je nadležan da sudi svima nastavnicima Univerziteta i njihovim pomoćnicima koji su se zatekli na Univerzitetu 6 aprila 1941 godine.

III Dela

Čl. 8. - Dela, po kojima će Sud časti suditi, jesu zločini i prestupi kojima su se nastavnici i njihovi pomoćnici ogrešili o svoj narod ili o autonomiju, tradiciju, interes, čast ili ugled Univerziteta.

Sud časti na Univerzitetu je radio od kraja 1944. do polovine maja 1945. godine. Za to vreme „ocenjeno je držanje 370 nastavnika i asistenata Beogradskog Univerziteta i fakulteta u Skoplju i Subotici“.³

Za Sud časti na Beogradskom univerzitetu prvi put se javno saznalo nakon saopštenja Komisije za obnovu Univerziteta, u kome se osim imena profesora koji su odgovarali pred sudom časti, nalaze i indikativni sadržaji o stanju duha u ovoj visokoškolskoj ustanovi. U saopštenju Komisije se kaže:

IV Kazne

Čl. 9. - Sud izriče kazne uzimajući u obzir da li je delo izvršeno dobrovoljno ili ne; da li je moglo biti izbegnuto; da li su slična dela i ukoliko bila izbegnuta i td.

Čl. 10. - Sud će naročito uzeti u obzir iskrenost, svest o krivici i uopšte držanje koje vinovnik ima pred Sudom časti.

Čl. 11. - Kazne su:

- a) Udaljenje sa Univerziteta i predavanje sudskog materijala nadležnim sudovima van Univerziteta;
- b) Udaljenje sa Univerziteta;
- v) Ukor koji povlači za sobom nenapredovanje u službi za izvesno vreme koje će sud odrediti.
- g) Opomena.

V Postupak

Čl. 12. - Postupak protiv pojedinog nastavnika pokreće se na osnovu:

- a) materijala koji Sudu bude dostavljen od Komisije za obnovu Univerziteta i drugih javnih vlasti i ustanova;
- b) odgovora na pitanja koja će Sud časti uputiti nastavnicima u okviru ankete o radu na Univerzitetu za vreme okupacije;
- v) prijave podnete od strane članova nastavničkog kolegijuma.

Čl. 13. - Materijal koji služi za pokretanje postupka protiv jednoga nastavnika predaće Predsednik suda istražnim većima sastavljenim od tri člana Suda časti koji će sprovesti istragu pribirajući sav materijal koji protiv okrivljenog nastavnika stoji. Određeni član Suda saslušaće zatim okrivljenog nastavnika, izložiti mu šta se protiv njega iznosi i kakvi dokazi o tome postoje. Posle toga, on će pribirati sve dokaze koje je okrivljeni nastavnik upotrebio u svojoj odbrani ukoliko je njihovo pribiranje moguće. O svakom saslušanju sastavljacće određeni član zapisnik koji će potpisati lice koje je saslušano i određeni član Suda koji je saslušanje obavio.

Čl. 14. - Postupak se može voditi svojom krivicom odsutnim licima. Lice koje bude u odsustvu osuđeno može tražiti po povratku da se postupak ponovi po njegovom povratku pred ovim sudom ako još bude funkcionisao ili pred odgovarajućim univerzitetskim Disciplinskim sudom.

Čl. 15. - Ne može kao sudija učestvovati u suđenju konkretnog slučaja:

- 1) Lice koje je delom o kome se sudi moralno i materijalno oštećeno;
- 2) Lice koje je sa optuženim u krvnom srodstvu do IV stepena ili u srodstvu po tazbini do III stepena zaključno, kao ni lice koje je sa optuženim u kumstvu bilo krštenom ili venčanom;
- 3) Lice koje u konkretnom slučaju učestvuje kao svedok.

Optuženi može tražiti sa razloga otvorenog neprijateljstva ili verovatno pristrasnosti, izuzeće pojedinih članova Suda, no ni u kom slučaju ne može tražiti ovo izuzeće za više od tri člana Suda.

Odluku o isključenju odnosno izuzeću donosi Sud bez učešća označenog sudije.

Čl. 16. - Kad istražno veće završi svoj rad po pojedinom predmetu ono će ga sa svojim izveštajem u kome će rezimirati rezultate istrage dostaviti plenumu Suda časti.

Plenum Suda časti po ovome donosi svoju odluku ako nalazi da je stvar dovoljno ispitana.

Presuda glasi da je optuženi kriv i da se osuđuje na kaznu ili da nije kriv i da se oslobađa optužbe. Svaka odluka mora biti temeljno obrazložena.

Odluka se donosi prostom većinom glasova. U slučaju podele glasova pribrajaju se glasovi najnepovoljniji po krivca glasovima manje nepovoljnim dok se ne postigne većina. Presudu potpisuju svi članovi koji su učestvovali u suđenju.

Većanje i glasanje je tajno. O većanju i glasanju se pravi zapisnik. Sudije koje su ostale u manjini mogu u tom zapisniku izložiti razloge svog odvojenog mišljenja.

Čl. 17. - Protiv presude Suda časti nema mesta pravnom leku i ona je odmah i pravosnažna i izvršna.

Osudnu presudu na udaljenje sa Univerziteta Sud časti preko Komisije za obnovu Univerziteta dostavlja upravnoj vlasti na izvršenje.

Kaznu ukora i opomene izvršuje Predsednik suda časti odmah po saopštenju presude.

Čl. 18. - Svršene predmete i ostalu svoju arhivu Sud časti predaje na čuvanje Komisiji za obnovu Univerziteta.

³ AS, Sud časti, f. 1, nesređeno.

Beogradski Univerzitet u staroj Jugoslaviji, uprkos svih naleta reakcije uspevaio je da održi ugled najveće državne ustanove u kojoj se gaji sloboda misli i sloboda naučnog stvaranja, blagodareći saradnji najboljeg dela nastavnika i napredne, borbene i radne studentske omladine. Otuda je naš Univerzitet bio često nišan za strani i domaći fašistički bes. Kad je silom ušao u našu zemlju, okupator se bacio svom snagom svog varvarstva na najvišu prosvetnu ustanovu srpskoga naroda. Prve i poslednje bombe, koje je bacio na Beograd, pale su na Univerzitet. Materijalne štete koje su načinjene institutima, laboratorijama i čitavim fakultetima su ogromne i često neprocenjive. Prema prikupljenim podacima, koji će se objaviti u posebnoj knjizi namenjenoj našoj i svetskoj kulturnoj javnosti, jasno će se videti slika najvećeg i strašnog zločina prema naučnim ustanovama i kulturi koje su hitlerovski varvari počinili u našoj zemlji. Šteta naneta ovim razaranjima i uništavanjem stvarno je neprocenjiva, jer među uništenim kulturnim spomenicima se nalaze i takvi koji se ne mogu ni zameniti ni nadoknaditi, pa prema tome ni ciframa izraziti.

Svoju mržnju prema našem narodu i njegovoj kulturi, okupator nije iskalio samo u materijalnim razaranjima. On je pokušao da moralno i intelektualno uništi i ponizi Beogradski Univerzitet, da ga kazni što je negovao i branio slobodu i istinu. U tome kao i u svemu drugom našao je svoje pomagače na žalost i u redovima nastavnika. Pošto je uklonio, mučio, zatvarao i ubijao sve najbolje nastavnike i studente koji su ostali verni slobodi svog naroda i nauke, okupator i njegovi domaći pomagači su pokušali da fašiziraju Beogradski Univerzitet. Posle dužeg i slavnog otpora najvećeg dela nastavnika, hitlerovci, nedićevci i ljotićevci su uspeli da privremeno zavedu izdajnički režim na Beogradskom Univerzitetu, da mu nametnu fašističku upravu i zakon, i da proizvedu u 'profesore' izvesne poluinteligentne hitlerovske najamnike.

Razumljivo je da se jedna od prvih odluka naše narodne i oslobodilačke vlasti, posle oslobođenja Beograda, sastojala u razbijanju fašističkih lanaca kojima su okupator i izdajnici okovali, ali nisu ugušili Beogradski Univerzitet. Glavni narodno oslobodilački odbor Srbije obrazovao je od profesora Univerziteta Komisiju za obnovu Univerziteta. Komisija je preuzela privremenu upravu i dobila u zadatak ostvarenje svih mera potrebnih da se Univerzitet obnovi i osposobi za nove i odgovorne zadatke u slobodnoj otadžbini.

Stanje u kome je Univerzitet zatečen nametalo je Komisiji raznovrsne i hitne poslove. Prvi uslov za obnovu sastojao se u merama za materijalno osposobljavanje škole. U tome pogledu trebalo je u mnogim slučajevima početi sve iz nova. Bombardovanjem od aprila 1941. godine već je bio uništen jedan deo univerzitetskih ustanova. Tada je naročito stradao Medicinski fakultet na kome su porušene zgrade Fiziološkog i Histološkog instituta u kojima su bili zavodi za Fiziku i Hemiju. Porušen je i jedan deo Meteorološke opservatorije. U toku 1944. godine bombardovan je iz vazduha i srušen deo Tehničkog fakulteta i Patološkog instituta. Za vreme okupacije gotovo sve univerzitetske zgrade bile su rekvirirane za okupatorsku vojnu silu u kojima je često sve opljačkano ili oštećeno. Najveću štetu pretrpeli su Poljoprivredno-šumarski i Filozofski fakultet. Celokupni inventar Poljoprivredno-šumarskog fakulteta (nameštaj, laboratorije, biblioteke, zbirke) bio je smešten silom prilika u zgradi novog Univerziteta u kome se nalazio i najveći broj prirodnjačkih kabineta Filozofskog fakulteta. Nemci su ovu zgradu zapalili i potpuno su izgoreli sledeći instituti i seminari: Zoološki, Fizički, Geografski, Filozofski, Etnološki, Fiziološki, Matematički, Za istoriju i umetnosti, Muziku i eksperimentalnu psihologiju.

Astronomska opservatorija je takođe teško nastradala. Pored pobrojanih potpuno uništenih zavoda, instituti na svim drugim fakultetima su oštećeni i opljačkani. Komisija je putem naročitog Odbora stručnjaka prikupila podatke o materijalnoj šteti nanetoj Univerzitetu od 6.4.1941. god. do dana oslobođenja.

Univerzitetske zgrade manje oštećene opravljane su u režiji samoga Univerziteta. Veće opravke vrši Ministarstvo građevina. Za opravku zadužbinskih zgrada utrošeno je više miliona dinara. U preostalim univerzitetskim zgradama Komisija čini raspodelu prostora za one zavode, koji su uništeni. Instituti su uređeni tako, da u njima može već sad otpočeti rad, ali samo delimično, sa skromnim sredstvima i manjim kapacitetom nego ranije.

U cilju obnavljanja uništenih biblioteka i popune postojećih, prikupljen je izvestan broj knjiga i raspoređen odgovarajućim institucijama. Pri svim ovim poslovima znatno su pomagale organizacije JNOF-a podružnice sindikata po fakultetima. Poljoprivredno-šumarski fakultet uređuje svoje prostorije u zgradi koju je dobio privremeno od Ministarstva prosvete.

Obnavljanju uništenih instituta pristupljeno je utoliko što su prikupljeni podaci o njihovim potrebama i preduzeti koraci da se dođe do materijala neophodnog za rad škole. Same nabavke nisu mogle biti izvršene u toku rata. Aparata i instrumenata, stručnih knjiga i časopisa nema u našoj zemlji i za njihove nabavke upućeni smo na inostranstvo. Uspostavljen je kontakt sa institucijama savezničkih naroda koje su obećale punu potporu našem Univerzitetu. SSSR, Engleska, Amerika i Bugarska već počinju da šalju knjige, časopise i drugi materijal našem Univerzitetu.

Drugi uslov za obnovu sastojao se u likvidiranju svih fašističkih zaostataka, kako u ustanovi tako i u nastavnom osoblju. U prvom redu bilo je potrebno ukinuti i obesnažiti sve uredbe, odluke, postavljenja i unapređenja koja su doneta za vreme okupacije. Predlog Komisije u tome smislu je usvojen od Ministarstva prosvete Srbije i brzo sproveden u delo. Ali pored uklanjanja 'nastavnika' koje je okupator postavio na Univerzitetu, namećala se potreba ispitivanja rada i držanja i svih drugih nastavnika Univerziteta. Odlukom zbora svih nastavnika Univerziteta, obrazovan je Sud časti, kome je dato ovlašćenje da donese odluke o pojedinim nastavnicima koji su izgubili moralno pravo da budu nastavnici, jer su se ogrešili o nastavničku čast i štetili ugledu Univerziteta, pružajući svoju pomoć, intelektualnu i moralnu potporu okupatoru i domaćim izdajnicima. Bez obzira na pobude koje su ih rukovodile (fašistička shvatanja, odsustvo nacionalnih osećanja, kukavička želja za lakšim životom i sl.). Sud časti je utvrdio da su se ogrešili o dužnost i čast nastavničkog poziva i obaveze naučnog radnika prema narodu i Univerzitetu. Odluke Suda časti su preko Komisije dostavljene ministru prosvete, koji ih je osnažio. Na osnovu tih odluka od 370 nastavnika i asistenata Beogradskog Univerziteta zajedno sa fakultetima u Skoplju i Subotici, sledeći nastavnici i asistenti se udaljuju sa Univerziteta:

I - Udaljeni sa Univerziteta s tim da se njihov predmet preda Sudu za suđenje prestupa protiv srpske nacionalne časti:

- 1) Dr Nikola Popović, redovni profesor Filozofskog fakulteta,⁴
- 2) Dr Henrih Barić, redovni profesor Filozofskog fakulteta,
- 3) Dr Mihailo Gradojević, vanredni profesor Polj. šumarskog fakulteta,
- 4) Dr Justin Popović, vanredni profesor Bogoslovskog fakulteta,
- 5) Inž. Miodrag Totić, docent Poljoprivredno-šumarskog fakulteta.

II - Udaljeni sa Univerziteta s tim da se predmet preda Državnoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača:

- 1) Dr Josip Balen, redovni profesor Poljoprivredno-šumarskog fakulteta.

III - Udaljeni sa Univerziteta:

- 1) Dr Radosav Grujić, redovni profesor Bogoslovskog fakulteta,⁵
- 2) Dr Veselin Čajkanović, redovni profesor Filozofskog fakulteta,⁶
- 3) Dr Borivoje D. Milojević, redovni profesor Filozofskog fakulteta,
- 4) Dr Relja Z. Popović, redovni profesor Pravnog fakulteta,⁷
- 5) Inž. Pavle Vasić, vanredni profesor Tehničkog fakulteta,
- 6) Dr Petar Đorđić, vanredni profesor Bogoslovskog fakulteta,
- 7) Dr Adam Lazarević, vanredni profesor Pravnog fakulteta,
- 8) Dr Branko Miletić, vanredni profesor Filozofskog fakulteta,
- 9) Dr Branislav Milovanović, vanredni profesor Filozofskog fakulteta,
- 10) Inž. Nikola Obradović, vanredni profesor Tehničkog fakulteta,
- 11) Dr Lazo Stanojević, vanredni profesor Medicinskog fakulteta,⁸
- 12) Jeremija Mitrović, asistent Filozofskog fakulteta.

IV - Udaljeni sa Univerziteta što su odbegli u Nemačku:

- 1) Dr Vjekoslav Žerdecki, redovni profesor Filozofskog fakulteta,
- 2) Dr Jovan Markov, redovni profesor Polj.-šumar. fakulteta,
- 3) Ivan Svišćev, redovni profesor Tehničkog fakulteta,
- 4) Dr Dimitrije Tihomirov, vanredni profesor Medicinskog fakulteta,
- 5) Vladislav Vajfert, docent Filozofskog fakulteta,
- 6) Dr Gojko Vlajinac, docent Tehničkog fakulteta,
- 7) Nikola Krajinski, honorarni profesor Pravnog fakulteta,

⁴ Popović dr Nikola, rođen 14.12.1883. u Obrežu, (okrug moravski). Završio gimnaziju u Zaječaru, Filozofski fakultet u Beogradu i filozofiju u Berlinu. Pisao naučno-filozofske studije na srpskom i nemačkom jeziku.

⁵ Grujić dr Radoslav, rođen u Zemunu 29.6.1878. godine. Osnovnu i srednju školu završio u Zemunu. Bogosloviju je učio u Karlovcima do 1899. godine, a tada je postao parohijski pomoćnik u Zemunu. Godine 1904. postavljen je za gimnazijskog katihetu u Bjelovaru gde je ostao do 1914. godine. Zatvaran i interniran u Gospić. Godine 1919. dolazi u Beograd i jedno vreme radi u Drugoj beogradskoj gimnaziji, Bogosloviji, a zatim je 1920. godine izabran za profesora Filozofskog fakulteta u Skoplju za narodnu istoriju. Pisao je istorijske i bogoslovske rasprave: «Srpske škole u beogradsko-karlovačkoj mitropoliji 1718–1739», «Prilozi odnošaja naših s Rumunima», «Apologija srpskog naroda u Slavoniji i njegovih glavnih obeležja». Publikovao je dokumente.

⁶ Čajkanović dr Veselin, rođen u Beogradu 28.3.1881. Osnovnu školu, gimnaziju i Filozofski fakultet završio je u Beogradu. Od 1903. do 1907. bio je na studijama u Lajpcigu i Minhenu, gde je učio klasičnu vizantijsku i orijentalnu filologiju. Godine 1908. postao je na Beogradskom univerzitetu docent za latinski jezik, 1919. godine vanredni, a 1922. redovan profesor. Učestvovao je u svim ratovima kao rezervni oficir i komandovao četom i bataljonom. Naročito se bavio istorijom religije i folklorom. Glavni radovi: «O antičkim poslovcama» (doktorska disertacija), «O Dositejevim grčkim i rimskim izvorima», «O grčkim i rimskim izvorima Dositejeve zbirke basana», «O Zenovijevoj zbirci poslovice i njenim izvorima», «Studije religije i folklor» i drugo.

⁷ Popović Z. dr Relja, rođen 24. 3. 1883. Završio 1902. godine, gimnaziju u Beogradu gde je studirao klasičnu filologiju i pravne nauke. Od 1904. do 1912. nastavio studije pravnih i filozofskih nauka u Minhenu i Berlinu. Doktorski ispit položio u Cirihu 1917, od kada je bio činovnik Ministarstva inostranih dela pri poslanstvu u Berlinu. Godine 1921. izabran je za vanrednog profesora rimskog prava u Beogradu. Napisao je: «Conditionis implendae causa Datum», i znatan broj članaka iz oblasti prava i književnosti u *Arhivu za pravne i društvene nauke, Srpskom književnom glasniku, Vencu* i dr.

⁸ Stanojević dr Laza, rođen 1883. godine u Somboru, gde je završio gimnaziju. Univerzitet pohađao u Budimpešti, specijalizirao na Vojnoj lekarskoj akademiji u Beču. Predmet naučnog interesovanja na Beogradskom univerzitetu «Duševne i živčane bolesti». Od 1919. do 1923. godine bio je upravnik Zavoda za duševne bolesti u Stenjevcu kraj Zagreba, član više naučnih društava u inostranstvu.

- 8) Dr Đoko Slijepčević, priv. docent Bogoslovskog fakulteta,
- 9) Dr Stevan Ivanić, priv. docent Medicinskog fakulteta,⁹
- 10) Inž. Milosav Vasiljević, priv. docent Tehničkog fakulteta,
- 11) Aleksej Debedov, red. profesor Tehničkog fakulteta,
- 12) Sergije Trogubov, honorarni profesor Pravnog fakulteta,
- 13) Žarko Milovanović, priv. docent Medicinskog fakulteta,
- 14) Aleksandar Popov, honorarni nastavnik Tehničkog fakulteta,
- 15) Simeon Kerečki, asistent Tehničkog fakulteta,
- 16) Đorđe Marjanović, asistent Tehničkog fakulteta,
- 17) Nikola Vitenberg, asistent Tehničkog fakulteta,
- 18) Boris Nikitić, asistent Tehničkog fakulteta,
- 19) Grigorije Gagarin, asistent Filozofskog fakulteta.¹⁰

Za potpuno osposobljenje Univerziteta da ponese krupne zadatke naučnog saradnika na obnovi naše opustošene zemlje, nužno je učiniti još niz priprema.

- 1) Jedna od tih priprema jeste: s jedne strane dalje pročistiti radno telo Univerziteta od zaostataka profašističkog i šovinističkog mentaliteta, kao i od zaostataka koji su posledica nepotizma i klikaštva nastalih zloupotrebom pre rata; a s druge strane specijalnim univerzitetkim kursevima i odašiljanjem na visoke naučne institucije u inostranstvu, osposobiti mlade darovite ljude za rad na Univerzitetu i tako popuniti velike praznine u naučnim i nastavnim kadrovima Univerziteta, koje su nastale delimice predratnom nebrigom za naučni podmladak, delimice odlaskom sa Univerziteta bolesnih i starih profesora, delimice pogibijom profesora u oslobodilačkom ratu i logorima.
- 2) Treba dovršiti pripreme materijala za donošenje univerzitetskog zakona, Uredbe o Univerzitetu i fakultetskih uredaba, kako bi se narodna vlast pomogla da što pre i što lakše reši pitanje uklanjanja svih starih zakonskih formalnih pregrada između Univerziteta i naroda, odnosno narodne vlasti i punog uključivanja u džinovski napor što ga čine narod i država na obnovi zemlje. Treba pripremiti takav materijal za zakonske odredbe o najvišoj srpskoj školi koji će dozvoliti uspon i pun rascvat naučnog i kulturnog života našeg naroda.
- 3) U tu svrhu moraju se takođe pripremiti konkretni planovi i nacrti za izgradnju takvih instituta, zavoda i laboratorija, koje će moći odgovarati novim naučnim zadacima koje pred Univerzitet postavlja narodna vlast i nova narodna država. Isto tako se moraju pripremiti predlozi i planovi za nov sistem studentskih domova, stipendija i uopšte punog obezbeđenja materijalnog života studenata radi omogućenja brzog tempa rada i njihove uspešne izgradnje u visoko kvalifikovane stručnjake, nosioce nove radne discipline i graditelje narodne kulture.

SMRT FAŠIZMU, SLOBODA NARODU.

Beograd, 19. maja 1945.¹¹

⁹ Ivanić dr Stevan, rođen 25. 12. 1884. godine u Malom Morkom Lugu (okrug beogradski). Gimnaziju završio u Kragujevcu a medicinu u Beču. Lekar, šef Centralnog higijenskog zavoda u Beogradu. Pisac naučnih i popularnih članaka iz bakteriologije, epidemiologije, higijene i socijalne medicine. Urednik *Glasnika Centralnog Higijenskog Zavoda i Zdravlja*.

¹⁰ Spisak kažnjenih nastavnika, profesora i asistenata objavljen je u Saopštenju Komisije za obnovu Univerziteta, od 19.5.1945. godine. *Politika*, 19.5.1945. godine.

¹¹ *Isto*.

Formirani Sud časti na Beogradskom univerzitetu, striktno se pridržavajući Pravilnika, počeo je sa radom već krajem 1944. godine, saslušavanjem profesora i drugog nastavnog osoblja i proveravanjem njihovog držanja tokom rata. Svi nastavnici i profesori koji su se nalazili u Beogradu ili Srbiji izlazili su pred Sud časti i dobijali karakteristiku koja je za njih značila dalji rad na Univerzitetu ili udaljavanje sa Univerziteta. Deo profesora i nastavnika nikad nije izašao pred članove Suda časti, jer su mnogi od njih napustili zemlju i nisu se pojavljivali na Univerzitetu. Iz tog razloga za istoriografiju je ostala delimična dokumentacija samo onih profesora koji su se vratili na Univerzitet i želeli da na njemu nastave započetu delatnost. Za njih je moguće rekonstruisati i osnovne podatke u vezi sa radom Suda časti.

Iscrpno navedena dokumentacija sačuvana o radu sudova časti na Beogradskom univerzitetu pokazuje svu oštricu revolucionarne svesti članova suda i vremena u kome su presude donošene. Na drugoj strani, poštovana je stroga procedura i nadležnost pojedinih institucija. Kao laički, Sud časti Univerziteta u Beogradu morao je da odluke o udaljavanju profesora sa univerziteta prosledi državnim institucijama u dalju nadležnost. Tek tu u Ministarstvu prosvete, njegovom personalnom odeljenju, donošene su konačne odluke o sudbini profesora koji su odgovarali pred Sudom časti ali i drugih koji su odgovarali pred drugim institucijama.

U Ministarstvu prosvete Srbije – Personalnom odeljenju našli smo podatke za 35 profesora, nastavnika i asistenata koji su penzionisani (četvorica), odnosno otpušteni iz službe (31).

Penzionisani su sa pravom na penzijske prinadležnosti:

1. Dr Radosav Grujić, redovni profesor Bogoslovskog fakulteta, činovnik II položajne grupe 1 stepena,
2. Dr Borivoje D. Milojević, redovni profesor Filozofskog fakulteta činovnik II položajne grupe 2 stepena,
3. Dr Relja Z. Popović, redovni profesor Pravnog fakulteta, činovnik II položajne grupe 1 stepena,
4. Inž. Pavle M. Vasić, vanredni profesor Tehničkog fakulteta, činovnik IV položajne grupe 1 stepena.

Iz državne službe bez prava na prinadležnosti su otpušteni:

1. Dr Nikola Popović, redovni profesor Filozofskog fakulteta,
2. Dr Henrih Barić, redovni profesor Filozofskog fakulteta
3. Dr Mihailo Gradojević, vanredni profesor Poljoprivredno-šumarskog fakulteta
4. Dr Justin Popović, vanredni profesor Bogoslovskog fakulteta
5. Inž. Miodrag Totić, docent Poljoprivredno-šumarskog fakulteta
6. Dr Josip Balen, redovni profesor Poljoprivredno-šumarskog fakulteta
7. Dr Petar Đorđić, vanredni profesor Bogoslovskog fakulteta
8. Dr Adam Lazarević, vanredni profesor Pravnog fakulteta
9. Dr Branko Miletić, vanredni profesor Filozofskog fakulteta
10. Dr Branislav Milovanović, vanredni profesor Filozofskog fakulteta
11. Inž. Nikola Obradović, vanredni profesor Tehničkog fakulteta

12. Dr Laza Stanojević, vanredni profesor Medicinskog fakulteta
13. Jeremija Mitrović, asistent Filozofskog fakulteta
14. Dr Vječeslav Žardecki, redovni profesor Filozofskog fakulteta
15. Dr Jovan Markov, redovni profesor Poljoprivredno-šumarskog fakulteta
16. Inž. Ivan Sviščev, redovni profesor Tehničkog fakulteta
17. Inž. Aleksej Lebedov, redovni profesor Tehničkog fakulteta
18. Dr Dimitrije Tihomirov, vanredni profesor Medicinskog fakulteta
19. Dr Vladislav Vajfert, docent Filozofskog fakulteta
20. Dr Gojko Vlajinac, docent Tehničkog fakulteta
21. Dr Nikola Krajinski, honorarni profesor Pravnog fakulteta
22. Sergije Tregubov, honorarni profesor Pravnog fakulteta,
23. Dr Đoko Slijepčević, docent Bogoslovskog fakulteta
24. Dr Stevan Ivanić, privatni docent Medicinskog fakulteta
25. Inž. Milosav Vasiljević, privatni docent Tehničkog fakulteta
26. Aleksandar Popov, honorarni nastavnik
27. Inž. Simeon Kerečki, asistent Tehničkog fakulteta
28. Inž. Đorđe Marjanović, asistent Tehničkog fakulteta
29. Inž. Boris Nikitin, asistent Tehničkog fakulteta
30. Nikola Bitenbinder, asistent, i
31. Gligorije Gagarin, asistent.¹²

Ekonomsko-komercijalna škola

Ekonomsko-komercijalna škola je obnovu posle rata vodila po istim principima kao i Beogradski univerzitet. I tamo je postojala Komisija za obnovu, pri kojoj je radio Sud časti Ekonomsko-komercijalne visoke škole. Na osnovu presuda može se doći do podataka ko je bio predsedavajući a ko članovi suda. Bili su tu dr Ljubomir Bajalović, dr Dimitrije Peović, dr Bratislav Demetrović, dr Aleksandar Jovanović, dr Nikola Konstadinović i dr.

Sud časti Ekonomsko-komercijalne visoke škole na osnovu saslušanja većine nastavnika, doneo je sledeće zaključke koje je Komisija za obnovu škole prenela Ministarstvu.

Dr Simeon Babić, docent Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Beogradu, na dan 6. aprila 1941. godine, javio se na dužnost tek 7. aprila 1945. godine i morao je biti saslušan u pogledu držanja za vreme rata, pa da o tome Sud časti ove Visoke škole donese odluku, pošto su svi stalni nastavnici i pomoćno nastavno osoblje ove Škole podvrgnuti ovom postupku. Komisija je konstatovala da je „izviđajni postupak je odmah proveden, ali usled toga što Babić, iako se javio na dužnost, ne stanuje u Beogradu već u Vrdniku (Fruška Gora) i što se jedan sudija izuzeo od suđenja a drugi uopšte ne dolazi na suđenje, nego mu se mora stalno određivati zamenik, zatim usled potrebe da se zvaničnim dokumentima provere izvesne okolnosti koje je Babić izneo pred Sud, suđenje nije još završeno. Čim bude završeno, Komisija će i o Babiću učiniti predlog“.¹³

¹² AS, Ministarstvo prosvete – Personalno odeljenje, f. 2, nesređeno.

¹³ Isto.

Komisija za obnovu Ekonomsko-komercijalne visoke škole pozabavila se slučajem dr Laza M. Kostića, redovnog profesora ove Visoke škole, na dan 6. aprila 1941. godine i honorarnim profesorima i nastavnicima koji nisu gore naznačenim aktom predloženi za preuzimanje.

U slučaju dr Laza M. Kostića Komisija je konstatovala da se imenovani nije ni do danas prijavio ovoj Visokoj školi niti se uopšte zvanično saznalo šta je sa njim iako je zemlja već potpuno oslobođena. On je izveden pred Sud časti ove Visoke škole da mu se sudi u odsustvu. Odlukom istog Suda časti predmet njegove krivice dostavljen je Sudu za suđenje zločina i prestupa protivu srpske nacionalne časti u Beogradu.

Ispitujući postupke i držanje dr Laze M. Kostića za vreme okupacije, Komisija za obnovu Ekonomsko-komercijalne visoke škole je ustanovila:

[...] da se imenovani primio za komesara Ministarstva saobraćaja takozvane „komesarske uprave“ koju je postavio okupator; da je saradivao na donošenju raznih naredba i uredba koje je propisala „komesarska uprava“ i bio jedan od glavnih saradnika na fašiziranju Beogradskog univerziteta, izradivši toga radi uredbu o fašističkom univerzitetu i pravnom fakultetu kao i o likvidaciji ove škole;

da je bio postavljen za jednog od prvih tri redovna profesora, koji su imali da organizuju fašistički pravni fakultet i kao takav bio je i prvi dekan toga fakulteta;

da je za vreme okupacije pokušavao u više mahova naterati profesore ove Visoke škole da mu pomažu u njegovoj saradnji sa okupatorom i domaćim izdajnicima;

da je pojedine nastavnike ove škole dostavljao tadašnjem ministru prosvete kao sabotere i na sednicama otvoreno optuživao pojedine nastavnike za sabotazu¹⁴.

Komisija s toga nalazi, da je dr Lazo M. Kostić na ovaj način pružao pomoć okupatoru i domaćim izdajnicima čime se ogrešio o dužnost i čast nastavničkog poziva i obaveza naučnog radnika prema narodu i ovoj školi, i takvim svojim radom onemogućio da se bude profesor na ovoj Visokoj školi, pa s toga odlučuje da se dr Lazo M. Kostić, redovni profesor Ekonomsko-komercijalne visoke škole, zauvek isključi sa ove Visoke škole.

U pogledu honorarnih profesora i nastavnika, koji nisu predloženi da budu ponovo postavljeni, Komisija je našla da među njima ima i takvih koji su se ogrešili o svoju dužnost i čast nastavničkog poziva, i to:

Dr Dimitrije Vergun, honorarni profesor, koji se otvoreno i javno izjašnjavao za okupatora i odlazio u Nemačku i u okupirani deo Sovjetskog Saveza govoreći da ide za profesora u Moskvu čim Hitler ovu osvoji;

Dr Milosav Stojadinović, honorarni nastavnik, primio se položaja predsednika i potpredsednika beogradske opštine za vreme okupacije;

Dragoljub Gančić, honorarni nastavnik, kompromitovao se svojim radom za vreme okupacije, saradujući na prosvetnom polju sa neprijateljem;

Dr Jovan Bogičević, honorarni nastavnik, putem predavanja preko radija i štampe, pomogao nastojanja neprijatelja na kulturnom polju;

Antonije Šokorac, honorarni nastavnik, primio se za nastavnika Administrativne akademije ustanovljene pod okupacijom i u tom svojstvu radio protivu interesa Ekonomsko-komercijalne visoke škole;

¹⁴ Isto.

Dr Miodrag Tucaković, honorarni nastavnik, iako u zarobljeništvu ipak se prijavio za docenta na fašistički pravni fakultet, što kao zarobljenik nije mogao učiniti, iz čega proizlazi da je želeo da saraduje na fašističkom univerzitetu.

Komisija je našla da su gore imenovani honorarni profesori i nastavnici pružili svoju pomoć okupatoru i domaćim izdajnicima, čime su se ogrešili o dužnost i čast nastavnčkog poziva i obaveza naučnog radnika prema narodu i školi, pa je odlučila da se za svagda isključe sa Ekonomsko-komeričijalne visoke škole:

1. Dr Dimitrije Vergun, honorarni profesor,
2. Dr Milosav Stojadinović, honorarni nastavnik,
3. Dragoljub Gančić, honorarni nastavnik,
4. Dr Jovan Bogičević, honorarni nastavnik,
5. Antonije Šokorac, honorarni nastavnik i
6. Dr Miodrag Tucaković, honorarni nastavnik.

EIN BEITRAG ZUR ERFORSCHUNG DES EHRENGERICHTS AN DER UNIVERSITÄT BELGRAD

Zusammenfassung: Die Repression gegen die Hochschullehrer der Universität Belgrad sah auf den ersten Blick wirklich so drastisch aus, wie sie in dieser Arbeit beschrieben wurde. Aber bald nach 1945/1946 wurden viele stillschweigend rehabilitiert, sie bekamen neue Arbeitsplätze oder begannen wieder zu unterrichten. Das war nicht der Fall bei den ins Ausland verreisten Hochschullehrern. Sie blieben dauerhaft außerhalb der Reichweite der Repression, die viele ihrer Kollegen an der Universität Belgrad ertragen mussten. Diese Arbeit basiert auf der Dokumentation, die sehr lange ziemlich aktuell war und die heute im Archiv von Serbien in Železnik (Belgrad) aufbewahrt wird.

Schlüsselwörter: Universität Belgrad, Repression, stillschweigende Rehabilitation

Dokumenti i arhivski fondovi

„Pravilnik o Sudu časti Beogradskog univerziteta“, Arhiv Srbije, Komisija za obnovu Univerziteta, Sud časti, f. 1, nesređeno.

Arhiv Srbije, Komisija za obnovu B. U. – Saopštenje Komisije za obnovu Univerziteta, 19. 5. 1945. godine.

Arhiv Srbije, Ministarstvo prosvete – Personalno odeljenje, f. 2, nesređeno.

DESNIČINI SUSRETI
2009.
Zbornik radova

Uredili

Drago Roksandić
Magdalena Najbar-Agičić
Ivana Cvijović Javorina

 press

Filozofski fakultet u Zagrebu
Zagreb, 2011.

Biblioteka DESNIČINI SUSRETI

sv. 4

Nakladnik

Sveučilište u Zagrebu,
Filozofski fakultet,
Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije
FF-press

Za nakladnika

Damir Boras

Uredili

Drago Roksandić
Magdalena Najbar-Agičić
Ivana Cvijović Javorina

Recenzent

Velimir Visković

*Tiskanje ove knjige potpomoglo je
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske*

Fotografija na naslovnici

Vladan Desnica (iz fotodokumentacije dr. sc. Uroša Desnice)

Copyright © 2011., Filozofski fakultet, FF-press, Zagreb

ISBN 978-953-175-400-2

DESNIČINI SUSRETI 2009.

Zbornik radova

Drago Roksandić, Magdalena Najbar-Agičić, Ivana Cvijović Javorina (ur.)

Nakladnik

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Zagreb, Ivana Lučića 3

tel. 01/6120-111; faks. 01/6156-879

e-mail: info@ffzg.hr

www.ffzg.unizg.hr

Izvršni urednik

Boris Bui

Grafička oprema

Ivanka Čokol

Marko Maraković

Boris Bui

Lektura i izrada kazala

Jadranka Brnčić

Idejno rješenje naslovnice

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje naslovnice

Ana Pojatina

Tisak i uvez

Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

rujan 2011.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 777553.

CENTAR ZA KOMPARATIVNOHISTORIJSKE
I INTERKULTURNE STUDIJE

DESNIČINI SUSRETI
2009.

Zbornik radova

Uredili
DRAGO ROKSANDIĆ
MAGDALENA NAJBAR-AGIČIĆ
IVANA CVIJOVIĆ JAVORINA